

Вонсович Х. І.,
асистент кафедри цивільно-правових дисциплін
Чернівецького факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПРЕЗУМПЦІЯ ШЛЮБНОГО ПОХОДЖЕННЯ ДИТИНИ

Стаття присвячена дослідженню презумпції шлюбного походження дитини яке є актуальним та найбільш поширеним явищем, що потребує уваги та розвитку, досліджується факт народження дитини з яким закон пов'язує правові наслідки і надає їм правове значення.

Ключові слова: сім'я, визначення походження дитини, презумпція шлюбного походження дитини, материнство, батьківство, дитина.

Статья посвящена исследованию презумпции брачного происхождения ребенка, которое является актуальным и наиболее распространенным явлением, что требует внимания и развития, исследуется факт рождения ребенка, с которым закон связывает правовые последствия и придает им правовое значение.

Ключевые слова: семья, происхождения ребенка, презумпция брачного происхождения ребенка, материнство, отцовство, ребенок.

The article investigates the presumption of parentage of a child of the marriage that is relevant and the most common that needs attention and development, examines the fact that having a child with the law binds the legal implications and provide them with legal significance.

Keywords: family of origin of the child, the child's parentage presumption of marriage, motherhood, parenting, child.

Постановка проблеми. Населення землі майже на одну чверть становлять діти. Ні в кого не викликає сумнівів твердження про те, що діти - це майбутнє будь-якої країни. Найбільш сприятливі умови для становлення та розвитку особистості дитини складаються в повноцінній сім'ї, що складається з обох батьків.

В українській народній філософії віддавна утвердилася цінність упорядкованості сімейного життя. Спершу весілля, а потім і вінчання засвідчували законність спільного проживання жінки і чоловіка, законність статевих стосунків між ними і як результат - законність народження дитини [1, с. 282].

Відповідно вагітність дружини, народження дитини – це закономірний, закладений природою результат шлюбних відносин подружжя.

Правове регулювання відносин по визначенню походження дітей необхідне, з метою забезпечення дотримання прав та інтересів дитини.

Реєстрація народження дитини - це не проста формальність, а свого роду входження дитини в суспільство, коли вона отримує статус громадянина і відповідний захист з боку держави а батьки отримують особливий юридичний статус. При реєстрації народження визначаються порядок реєстрації, права та обов'язки батьків, порядок отримання допомоги на народженої дитини.

Аналіз дослідження даної проблеми. Різні аспекти даної проблеми в різний час досліджували такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: Н. А. Аблятіпова, М. В. Антокольська, Н. С. Байбороша, Є. В. Григорович, Р. А. Майданик, Е. С. Митрякова, А. А. Пестрякова, О. О Пунда, З. Р. Ромовська, С. Г. Стеценко, Г. Б. Труновський, С. С. Шевчук та інші вчені правники.

Мета даної статті полягає у визначенні поняття презумпції шлюбного походження дитини з якої випливає, що дитина, яка зачата і народжена або лише народжена у шлюбі, походить від подружжя, що перебуває в цьому шлюбі.

Виклад основного матеріалу. Народження дитини - відповідальний крок у житті людини як з точки зору соціуму (тому, що виникає моральний обов'язок батька перед своїм

«чадом»), так і з точки зору юриспруденції. Сім'я - група осіб, пов'язаних шлюбом і спорідненістю, що живуть спільно один з другом нас цікавить насамперед юридичний факт спорідненості батьків та їх дітей, який як спорідненість певного дитини по відношенню до конкретних батькам і понароджує цілий комплекс юридичних прав та обов'язків [2, с. 202].

Сім'я є одним із найважливіших інститутів суспільства, де знаходять висвітлення всі основні досягнення, труднощі й протиріччя громадського життя. У той же час сім'я сама активно впливає на життя суспільства, їй належить вирішальна роль у процесі відтворення людського життя, продовженні людського роду.

Науковці під сім'єю розуміють об'єднання людей, що пов'язані шлюбом або кровною спорідненістю, спільністю побуту та взаємною моральною відповідальністю, соціальна необхідність в якому обумовлена потребою суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення [3, с. 20].

Закон забезпечує людині можливість реалізації природних прав на шлюб, на сім'ю, материнство та батьківство. Він захищає новонароджену дитину, створюючи для неї передумови щасливого життя в сімейному оточенні, в атмосфері любові та розуміння, сприяє виконанню сім'єю різноманітних соціальних функцій, головною серед яких є народження й виховання дитини.

Сім'я є найкращим осередком для благополуччя дітей. Норми чинного законодавства покликані забезпечити це, сприяючи зміцненню почуття взаємних обов'язків між подружжям, батьками та дітьми, утвердженню внутрішньої необхідності бути потрібним один одному.

Права людини починаються з прав дитини - це основна теза Конвенції ООН про права дитини, яка стала основним документом для чинного в Україні Сімейного кодексу. З чого починаються права дитини? З моменту юридичного оформлення її походження. Встановлення походження дитини – правостановлюючий юридичний факт, який породжує особисті та майнові права дитини та формує її правовий статус.

Відповідно до ст. 7 Конвенції ООН про права дитини [4] від 20 листопада 1989 р. дитина має бути зареєстрована зразу ж

після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»³ державна реєстрація народження дитини проводиться не пізніше одного місяця з дня її народження, а в разі народження дитини мертвою — не пізніше трьох днів.

Реєстрація народження дитини здійснюється з одночасним визначенням її походження та присвоєнням прізвища, власного імені та по батькові. Походження дитини визначається відповідно до Сімейного кодексу України, Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та Правил державної реєстрації актів цивільного стану.

Під походженням дітей традиційно розуміється існування біологічного зв'язку дитини і його батьків. Важливо відзначити, що в літературі зустрічається думка, що «народження дитини» і його «походження» є синонімами (Т. А. Фаддєєва). Більш того, Т. А. Фаддєєва прирівнює подію (народження дитини) і юридичний склад (встановлення походження дитини від батька і матері), з чим важко погодитися. В. І. Іванов вважає, що термін «походження дітей, вживаний в Сімейному кодексі, охоплює весь період, що включає зачаття, вагітність і пологи».

Під терміном «походження дітей» розуміють кровне (біологічне) походження дитини від конкретних чоловіка і жінки, зареєстроване в органах реєстрації актів цивільного стану з дотриманням певного порядку.

Ще з часів Стародавнього Риму визнається, що мати дитини завжди відома, навіть якщо вона зачала поза шлюбом. Батьком дитини вважали того, хто знаходиться у шлюбі з матір'ю дитини [5, с. 98]. Такий висновок впливає з відомого римського поняття юридичної презумпції, що розуміється як положення, що не вимагає доказів. Юрист Павло писав: «Батько – це той, на кого вказує шлюб». Тому жінка зі Свідоцтвом про шлюб не повинна доказувати, що батьком дитини є її чоловік.

В законі втілена презумпція шлюбного походження дитини, яка полягає в тому, що дитина, яка зачата і народжена або лише народжена у шлюбі, походить від подружжя, що перебуває в цьому шлюбі. Така презумпція встановлена для

спрощення процедури реєстрації походження дитини, а також з огляду на те, що зазвичай народження дитини в шлюбі не заперечується батьками, а є цілком логічним і закономірним у шлюбних відносинах [6, с. 78-79].

Щодо презумпцій, то «Великий тлумачний словник сучасної української мови» визначає презумпцію як припущення, що ґрунтується на ймовірності; закріплене в законі припущення про існування певного факту, реальність якого вважається істинною і не потребує доказів. «Енциклопедичний словник» Брокгауза та Ефрона зазначає, що презумпція – положення, яке встановлює наявність фактів або подій без доведення їхнього існування, необхідність у яких виникає там, де за відомих обставин неможливо досягти цілковитого доведення обставин, а доводиться керуватися тільки вірогідними висновками. Як зазначає Т. Л. Тенілова, на процес формування презумпцій впливає повторюваність тих чи інших життєвих ситуацій, причинно-наслідковий зв'язок явищ, тривалість існування. В основі виникнення презумпцій «знаходиться така якість часу, як повторюваність подій в якості припущень про достовірність тих чи інших юридичних фактів. При цьому вважається, що якщо так було раніше, так саме буде і зараз» [7].

Як зазначається в літературі, визначення походження дитини, встановлення батьківства (материнства) має досить велике значення. По-перше, реалізується важливе право дітей знати своїх батьків, що, у свою чергу, є реальною гарантією, яка визначає рівність дітей у нашому суспільстві (відповідно до ст. 52 Конституції України діти рівні у своїх правах незалежно від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним). І, по-друге, йдеться не тільки про запис осіб як матері та батька дитини, а про покладення на них складного комплексу батьківських прав та обов'язків, передбачених чинним законодавством, у т.ч. заходів відповідальності за невиконання чи неналежне виконання таких обов'язків.

Отже, факт походження від даних батьків та засвідчення його в належному порядку - обов'язкові елементи фактичного складу, що необхідні для виникнення батьківських правовідносин. Значення цих елементів неоднакове: другий

елемент є юридичним доказом наявності першого. Відсутність будь - якого з цих елементів виключає можливість виникнення батьківських правовідносин.

Перший елемент юридичного складу - наявність кровної спорідненості між дитиною і кожним з батьків, є типовим, проте у СК України відсутнє визначення кровного споріднення. В юридичній літературі, спорідненість розглядається, як родинні зв'язки між людьми, що ґрунтуються на походженні однієї особи від іншої чи кількох осіб від спільного пращура, або кровний зв'язок осіб, що походять один від одного чи від спільного пращура.

Біологічне походження пов'язує між собою батьків та дітей не тільки кровною спорідненістю, але й сукупністю прав та обов'язків, які не є «природною» приналежністю учасників батьківських правовідносин, а з актом народження пов'язується лише виникнення таких прав у конкретних осіб. Юридичного значення кровне споріднення набуває лише у випадках, прямо передбачених законом.

З огляду на сказане, слід зазначити, що переважно походження дітей від батьків базується на кровно-родинних зв'язках, але сімейне законодавство встановлює регулювання так званого «соціального батьківства». На сьогодні з передовим розвитком медицини особливого значення набуває соціальне батьківство (материнство), яке є результатом застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Юридичний (другий) елемент може змінюватися, оскільки він фіксує наявність кровного зв'язку між батьками і дітьми за різними підставами, передбаченими законодавством.

Як зазначалося вище, правові відносини між дитиною та її матір'ю виникають на підставі факту кровного споріднення. За загальним принципом сімейного права матір'ю дитини є жінка, яка її народила (презумпція материнства). Для встановлення матері дитини не має значення її сімейний стан, тобто перебуває жінка, яка народила дитину у шлюбі чи ні. На відміну від материнства, визначення батьківства залежить від сімейного стану матері дитини, тобто перебуває вона у шлюбі чи ні.

Відповідно до частини 1 ст. 122 СК, Дитина, яка зачата і (або) народжена у шлюбі, походить від подружжя. Походження

дитини від подружжя визначається на підставі Свідоцтва про шлюб та документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини.

Установлена цією нормою презумпція шлюбного походження дитини складається з двох частин: презумпції материнства дружини та презумпції батьківства чоловіка.

Проблеми, хто є матір'ю дитини, як правило, не існує, хоча унікальні випадки час від часу трапляються. Згідно презумпції шлюбного материнства матір'ю вважається жінка-дружина, і саме матір'ю дитини, яку вона забрала з пологового медичного закладу. Материнство є однією з найбільш значущих цінностей сучасної культури. Перше соціальне ставлення дитини - його ставлення з матір'ю. Тільки через матір дитина може долучитися до людської культури, придбати необхідні індивідуальні риси, які утворюють духовно-емоційний фон особистості, що включає морально-естетичні цінності [8].

Для визначення жінки матір'ю дитини не має значення її сімейний стан, адже діє принцип, відповідно до якого матір'ю дитини є жінка, яка її народила.

Що стосується державної реєстрація актів цивільного стану, то вона проводиться з метою забезпечення реалізації прав фізичної особи та офіційного визнання і підтвердження державою фактів народження фізичної особи та її походження. Державна реєстрація акту цивільного стану про народження проводиться шляхом складання актового запису цивільного стану в електронному вигляді у Державному реєстрі актів цивільного стану громадян та на паперових носіях у присутності заявника.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», підставою для проведення державної реєстрації народження дитини є визначені центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я документи, що підтверджують факт народження дитини.

Ці документи подаються до органу державної реєстрації актів цивільного стану, де і реєструється народження дитини [9, с. 236-237].

На відміну від материнства, визначення батьківства залежить від сімейного стану матері дитини, тобто перебуває вона у шлюбі чи ні.

Як відомо, права та обов'язки подружжя виникають з моменту державної реєстрації шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану, що дозволяє здійснити захист законних прав та інтересів не тільки подружжя, але і їхніх майбутніх дітей.

В давнину ж, наприклад, за часів панування римського права, батьківство обмежувалось, по-перше, законним римським шлюбом (тобто римлянином визнавалася дитина, народжена від батьків-римлян, інакше дитина наслідувала правовий статус матері) та, по-друге, владою домовладки (дитина разом з іншими членами сім'ї підпадала під владу не лише батька, а й домовладки – в більшості випадків діда чи іншого родича, старшого за віком, якщо тільки батько й домовладка не збігались в одній особі).

Батьківство являє собою різновид відносин спорідненості між людьми, яке виникає на підставі походження дитини від конкретного чоловіка. Батьківство є одночасно і біологічним і соціальним явищем. При цьому перебільшення одного з цих властивостей на шкоду іншому неприпустимо, оскільки батьківство включає в собі і кровну спорідненість, і весь комплекс соціальних відносин, що складаються між чоловіком і його дитиною, тому по своїй суті батьківство – біосоціальне явище.

Таким чином, можна констатувати, що презумпція батьківства є ефективним законодавчим інструментом, спрямованим на захист прав дитини, і визначає батьківство тих чоловіків, які в більшості випадків є соціальними та біологічними батьками дитини, народженої в шлюбі.

Батьком дитини записується громадянин, який вказаний у Свідоцтві про шлюб чоловіком матері дитини (презумпція батьківства чоловіка). Тому при народженні дитини у зареєстрованому шлюбі не потрібна згода чоловіка на запис його як батька дитини. При цьому презумпція батьківства не поширюється на дитину, яка була народжена до шлюбу, навіть якщо батьком дитини є теперішній чоловік її матері.

Відповідно до ст. 47 СК України недійсність шлюбу не впливає на обсяг взаємних прав та обов'язків батьків і дитини, яка народилася у цьому шлюбі. У зв'язку з цим у ч. 2 ст. 122 СК України закріплено правило, за яким дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя. Як відзначається в юридичній літературі, у таких випадках виникає такий собі «квазішлюб», який породжує права та обов'язки батьків та дітей за межами режиму подружнього життя. Тобто укладеного шлюбу вже немає, але правовий зв'язок, заснований на колишньому або недійсному шлюбі зберігає правовий режим щодо народжених у період тривалості такого шлюбу дітей [10, с. 159].

Так звана презумпція батьківства означає, що факт батьківства чоловіка матері вважається дійсним до тих пір, поки не доведено інше. Належним документом для запису чоловіка батьком дитини, народженого цією жінкою, визнається свідоцтво про реєстрацію укладення шлюбу. Крім того, представляється документ, що засвідчує особу батька.

Презумпція батьківства діє також у випадках народження дитини протягом трьохсот днів : з моменту розірвання шлюбу, визнання шлюбу недійсним або смерті чоловіка.

Висновки. На підставі викладеного вище, можна зазначити, що народження дитини з правової точки зору є юридичним фактом, з яким норми права пов'язують виникнення різноманітних правовідносин. Підставою виникнення взаємних прав та обов'язків батьків та дітей є кровне споріднення, походження дітей від даних батьків та державна реєстрація народження дитини, що проводиться на основі зареєстрованого між батьками шлюбу та медичної довідки про народження дитини даною матір'ю.

Сімейний кодекс України передбачає презумпція шлюбного походження дитини складається з двох частин: презумпції материнства дружини та презумпції батьківства чоловіка.

Згідно з презумпцією шлюбного материнства, матір'ю дитини є жінка (дружини), яка її народила та забрала з пологового медичного закладу. Батьком дитини записується

громадянин, який вказаний у Свідоцтві про шлюб чоловіком матері дитини (презумпція батьківства чоловіка).

Література:

1. Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник : рекомендовано МОН України : академ. курс / З. В. Ромовська . — К. : Прав. єдність, 2009 . — 500 с.
2. Черкасова, О. В. Исторические концепции установления происхождения детей в семейном праве / О. В. Черкасова // Российский юридический журнал. — 2009. № 3. — С. 202-206.
3. Волков А. Г. Семья – объект демографии / А. Г. Волков. – М. : Мысль, 1986. – 270 с.
4. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
5. Підпригора О.А. Основи римського приватного права : підручник / О. А. Підпригора . — К. : Вентурі, 1997 . — 335 с.
6. Сімейне право України : Навч. посібник / За ред. Є.О. Харитоновна ; ОНЮА . — К. : Істина, 2008 . — 193 с.
7. Ієвіня О. Застосування презумпцій та фікцій в регулюванні сімейних відносин[Електронний ресурс] / О. Ієвіня // Нотаріат для вас : Науково-практичний журнал. 2011. № 11. — С. 29-35. — Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.palata.notariat.org.ua/journal/public>
8. Худякова О. Ю. Установление происхождения детей по законодательству РФ и США : сравнительное исследование : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.03 / Худякова Ольга Юрьевна. — Москва, 2009. — 210 с. — [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.dslib.net/civil-pravo/>
9. Дякович М. М. Сімейне право України : навч. Посібник 2-ге вид. випр. та доп. / М. М. Дякович . — К. : Прав. єдність, 2012 . — 552 с.
10. Булеца С. Б. Наукова-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 01.09.2011 р. / Булеца С. Б., Іванов Ю. Ф., Ієвіня О.В., та ін. — К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2011. — 428 с.